

Rem Koolhaas

Veľkosť, alebo problém Veľkého

Keď architektúra presiahne určitú mierku, prijíma vlastnosti Veľkosti. Prečo sa vôbec Veľkosťou zapodievať? Z rovnakého dôvodu, aký uvádzajú horolezci dobývajúci Mont Everest: „Pretože je.“ Veľkosť je konečnou podobou architektúry. Zdá sa neuveriteľné, že samotná veľkosť budovy v sebe obsahuje ideologický program, nezávislý na vôli jej architektov.

Nezdá sa pravda, že by si zo všetkých obvyklých kategórií práve veľkosť zaslúžila vlastný manifest. Znevážili ju ako intelektuálny problém a tak ako dinosaurus je pravdepodobne odsúdená na zánik – pre svoju neohrabanosť, pomalosť, neprispôsobivosť a ťažkopádnosť. V skutočnosti však iba Veľkosť dokáže nastoliť *poriadok zložitosti*, ktorý naplno mobilizuje inteligenciu architektúry a súvisiacich disciplín. Pred storočím rozpútala generácia myšlienkových prevratov a podporných technológií architektonický Veľký tresk. Výťah, elektrina, klimatizácia, oceľ a nové infraštruktúry zaviedli do obehu náhodnosť a do interiéru umelosť, vyvolali skrat vo vzdialenostiach, zredukovali množstvo hmoty, zväčšili rozmery, urýchlili výstavbu a tým vytvorili zhuk mutácií, z ktorých sa zrodil iný druh architektúry. Výsledkom spoločného pôsobenia týchto vynálezov boli stavby vyššie a hlbšie – Väčšie – než tie, ktoré boli kedy predtým vymyslené; stavby, ktoré mali súčasne schopnosť reorganizovať spoločnosť – vďaka svojej nekonečne väčšej programovateľnosti.

T e o r é m y Veľkosť, poháňaná na počiatku bezmyšlienkovitou energiou čisto kvantitatívneho, bola skoro celé storočie prostredím bez mysliteľov, revolúciou bez programu.

Kniha *Delirious New York* v sebe skrývala nevyslovenú „Teóriu Veľkosti“, založenú na piatich teorémach:

1. Od určitého kritického množstva hmoty sa budova stáva Veľkou Budovou. Takú hmotu už nemožno ovládnuť jedným architektonickým gestom, ani žiadnou kombináciou architektonických gest. Táto neovládateľnosť dáva jednotlivým častiam budovy nezávislosť, ktorá však neznamená roztrieštenie: časti naďalej zostávajú zodpovedné celku.
2. Výťah – svojím potenciálom vytvárať skôr mechanické než architektonické väzby – spolu s príbuznými vynálezmi popiera a vyčerpáva klasický repertoár architektúry. Problémy kompozície, mierky, proporcií a detailu sa stávajú výlučne akademickými. „Umenie“ architektúry je vo Veľkosti nepoužiteľné.
3. Vo veľkosti vzrastá vzdialenosť medzi jadrom a obalom až do bodu, keď priečelie už nemôže odkrývať to, čo sa odohráva vo vnútri. Humanistický predpoklad „pravdivosti“ je odsúdený na zánik: architektúry interiéru a exteriéru sa stávajú na sebe nezávislými, pričom prvá rieši nestálosť programových a ikonografických potrieb, druhá – agent dezinformácie – mestu ponúka zdanlivú stálosť objektu. Tam, kde architektúra odkrýva, Veľkosť mátie. Veľkosť premieňa mesto zo súhrnu istôt na zhuk mystérií. To čo vidíte, už nie je to, čo dostávate.
4. Pod vplyvom samotnej Veľkosti sa tieto budovy ocitajú mimo reálnu sféru, mimo dobré či zlé. Ich pôsobenie je nezávislé na ich kvalite.
5. Zo všetkých týchto radikálnych rozhodov – s mierkou, architektonickou kompozíciou, tradíciou, pravdivosťou, morálkou – vyplýva rozhod posledný a najradikálnejší: Veľkosť prestala byť súčasťou akéhokoľvek mestského tkaniva. Existuje – nanajvýš koexistuje.

Jej podtextom je fuck kontext.

M o d e r n i z á c i a V roku 1978 sa zdalo, že Veľkosť je fenoménom Nového sveta/Nových svetov, a že je určená pre ne. Ale v druhej polovici osemdesiatych rokov sa začali množiť

príznamy novej vlny modernizácie, ktorá – vo väčšom či menšom preoblečení – zaplavil aj Starý svet a začala písať príbehy o novom začiatku dokonca i na tomto „odpísanom“ kontinente. Šok z Veľkosti, ktorý sa premietol na pozadí Európy, nás donútil vyjadriť v našej práci to, čo zostalo v *Delirious New York* nevysslovené. Veľkosť sa stala dvojnásobnou polemikou a postavila sa proti predchádzajúcim úvahám o integrácii a koncentrácii a súčasným doktrínam, ktoré spochybňujú právo Celku a Skutočnosti stať sa životaschopnými hodnotami a samy seba obetujú údajne nevyhnutnému rozkladu a rozpadu architektúry. Európania sa s hrozbou Veľkosti vyrovnali tým, že ju steoretizovali do tej miery, že prestala byť použiteľná. Prispeli „darom“ megaštruktúry, akejsi všeobjímajúcej, všetko umožňujúcej technickej podpory, ktorá vo svojom výsledku spochybnila status domu, či budovy: bola to veľmi bezpečná Veľkosť, ktorej reálne vzájomné väzby vylučovali jej uskutočnenie. Urbanisme spatiale (1958) Yonu Friedmana bol emblematický: nad Parížom sa vznáša Veľkosť ako kovová prikrývka mrakov, sľubujúca neobmedzenú, hoci nekonkrétnu potencióálnu obnovu „všetkého“; nikdy ale nedorazí k zemi, nikdy sa nekonfrontuje, nikdy sa neprihlási o svoje právoplatné miesto – kritika ako dekorácia. V roku 1972 Beaubourg – platonický výstrel – ponúkol priestory, kde bolo možné „čokoľvek“. Jeho výsledná flexibilita bola odhalená ako akt presadenia teoretického priemeru na úkor charakteru a precíznosti – *celistvosť* na úkor *jedinečnosti*. Absolútna demonštratívnosť konštrukcie naviac perverzným spôsobom znemožnila jej skutočnú neutralitu, akú bez námahy realizovali v amerických mrakodrapoch.

Generácia mája 1968, moja generácia – navýsost' inteligentná, dobre informovaná, správne traumatizovaná vybranými kataklizmami, otvorená výpožičkám z iných odborov – bola zlyhaním tohto a podobných modelov intenzifikácie a integrácie – ich systematickou necitlivosťou k jedinečnému – ovplyvnená natoľko, že navrhla dve hlavné obranné stratégie: rozpad a rozplynutie.

Podľa prvej je svet rozložený na nekompatibilné fraktály jedinečnosti, pričom každý z nich sa stáva úvodom k ďalšej dezintegrácii celku: cieľom je vrcholná fragmentácia, ktorá premení jedinečné na *systém*. Nad týmto rozpadom programu na najmenšie funkčné častice sa vznáša nevedomá pomsta starej doktríny „forma sleduje funkciu“, ktorá neúnavne riadi obsah projektu – ukrytá za ohňostrojom intelektuálnej a formálnej blazeovanosti – smerom k antiklimaxu diagramu a vyvoláva dvojnásobné sklamanie, lebo jej estetika sľubuje okázalú inštrumentáciu chaosu. V krajine tohto rozpadu a predstieraného neporiadku je každá činnosť uprataná na svoje miesto.

Programové hybridizácie/príbuznosti/trenie/presahy/vrstvenia, ktoré sú vo Veľkosti možné – v skutočnosti je to celý aparát montáže, ktorý vymysleli na začiatku storočia za účelom organizovania vzťahov medzi navzájom nezávislými časťami –, rozoberajú niektorí predstavitelia súčasnej avantgardy na súčiastky svojimi projektmi, ktoré sú zdanlivo odvážne, avšak skrývajú takmer komickú pedantickosť a strnulosť.

Druhá stratégia, rozplynutie, transcenduje otázku Veľkosti – otázku prítomnosti hmoty – tým, že sa dôkladne zaoberá simuláciou, virtualitou, neexistenciou.

Najrôznejšie argumenty, pozbierané od šesťdesiatych rokov od amerických sociológov, ideológov a filozofov, francúzskych intelektuálov, kybermystikov a ďalších naznačujú, že architektúra bude prvou „pevnou hmotou, ktorá sa rozplynie vo vzduchu“ pod vplyvom kombinácie dôsledkov demografických trendov, elektroniky, médií, rýchlosti, ekonomiky, spôsobu trávenia voľného času, smrti Boha, knihy, telefónu, faxu, nadbytku, demokracie, konca Veľkého príbehu...

A pretože si táto avantgarda privlastňuje predkupné právo na reálne zmiznutie architektúry, experimentuje so skutočnosťou či simulovanou realitou a v mene skromnosti požaduje návrat niekdajšej všadeprítomnosti architektúry vo svete virtuálnej reality (tam, kde sa možno beztrešne hlásiť k fašizmu?)

M a x i m u m Celok a Skutočnosť pre architekta paradoxne prestali predstavovať reálnu možnosť práve vo chvíli, keď bol prichádzajúci koniec druhého tisícročia svedkom usilovného zhonu po reorganizácii, konsolidácii, expanzii a volaním po megameradle. Nie že by odbor ako celok neprejavil záujem, ale vonkoncom nebol schopný využiť radikálne udalosti a zmeny v spoločnosti a ekonomike, hoci by mu to prinavrátilo dôveryhodnosť, pokiaľ by sa s nimi bol konfrontoval.

Absencia teórie Veľkosti – aké je maximum architektúry? – je najviac ohlupujúcou slabosťou architektúry. Bez teórie Veľkosti sa architekti ocitajú v situácii Frankensteinových stvoriteľov: stávajú sa strojcami len čiastočne úspešného experimentu, ktorého výsledky prepadli vražednému šialenstvu, a preto im nik neverí.

A pretože neexistuje žiadna teória Veľkosti, nevieme čo si s ňou počať, nevieme, kam s ňou, kedy ju použiť, nemáme tušenie, ako ju projektovať. Naším jediným spojivom s Veľkosťou sú veľké omyly. Ale bez ohľadu na jej prihlúple meno je Veľkosť v tomto fin de siècle teoretickým odborom: v krajine zmätku, rozpadu, rozštiepenia a poprenia je prítlačlivá svojím potenciálom obnoviť Celok, vzkriesiť skutočnosť, znovuobjaviť spoločné, vydobýť späť maximálne možnosti. Len prostredníctvom Veľkosti sa môže architektúra zbaviť bremena vyčerpaných umeleckých a ideologických hnutí modernizmu a formalizmu, aby mohla znovu začať pôsobiť ako nástroj modernizácie.

Veľkosť si uvedomuje, že sa architektúra, ako ju poznáme, ocitla v ťažkostiach, ale neusiluje sa tento problém prekonať tým, že by zo seba začala chrliť ešte viac architektúry. Navrhuje novú ekonomiku, kde už neplatí, že “všetko je architektúra”; architektúra tu naopak opäť dobýja strategickú pozíciu tým, že sa drží v pozadí, koncentruje sa a prenecháva zvyšok dobýjaných území nepriateľovi.

Z a č i a t o k Veľkosť je deštruktívna, ale znamená aj nový začiatok. To, čo rozbila, dokáže znovu zložiť.

Paradoxom Veľkosti je skutočnosť, že bez ohľadu na kalkulácie pri jej projektovaní – v skutočnosti práve vďaka ich strnulosti – je tou architektúrou, ktorá konštruje nepredvídateľné. Viac ako na presadzovaní koexistencií závisí od slobodných systémov, od konštelácií, ktoré sú založené na čo najväčších rozdieloch.

Len Veľkosť dokáže udržať promiskuitné bujnenie udalostí v jedinom kontajneri. Rozvíja stratégie tak, aby organizovala ako ich nezávislosť, tak aj vzájomnú závislosť v rámci vyššieho celku v symbióze, ktorá jedinečnosť skôr podporuje ako potláča.

Prostredníctvom kontaminácie skôr než čistoty a kvantity skôr než kvality môže jedine Veľkosť skutočne podporovať nové vzťahy medzi funkčnými entitami. Vzťahy, ktoré budú identitu týchto entít rozvíjať, nie obmedzovať. Umelosť a zložitosť Veľkosti oslobodzujú funkciu od jej obrannej výzbroje a umožňujú tak akési skvapalnenie. Programové prvky medzi sebou reagujú a vytvárajú nové udalosti – Veľkosť sa navracia k modelu programovej *alchýmie*.

Na prvý pohľad sa zdá, že činnosti nakopené v štruktúre Veľkosti *vyžadujú* interakciu, ale Veľkosť ich zároveň udržiava oddelené. Podobne ako plutóniové tyče, ktoré v závislosti od toho, či sú viac alebo menej ponorené, spomaľujú alebo naopak zrýchľujú jadrovú reakciu, aj Veľkosť reguluje intenzitu programovej koexistencie.

A napriek tomu, že Veľkosť je matricou nepoľavujúcej intenzity, ponúka aj určitý kľud a dokonca umiernenosť. Je jednoducho nemožné vdýchnuť všetkej jej hmote život autorským zámerom. Jej nesmiernosť vyčerpáva nutkavú potrebu architektúry rozhodovať a určovať. Zóny sa vyčlenia a pritom budú slobodné od architektúry.

T í m Vo veľkosti sa architektúra stáva zároveň najviac a najmenej architektúrou: najviac v dôsledku enormných rozmerov objektu, najmenej v dôsledku straty autonómie – stáva sa nástrojom iných síl, je *závislá*.

Veľkosť je neosobná: architekt už nie je odsúdený do role hviezdy.

Avšak aj vtedy, keď Veľkosť vystúpi do stratosféry architektonických ambícií – rýdneho mrazivého vzrušenia z megalománie –, ju možno uchopiť výlučne za podmienky, že sa architekt vzdá potreby ovládať a ako zázrakom sa zmení. Veľkosť splieta siete z pupočných šnúr, ktoré vedú k iným odborom, ktorých činnosť je rovnako kľúčová ako práca architekta: podobne ako horolezci spojení záchrannými lanami tvoria aj tvorcovia Veľkosti *tím* (slovo, ktoré sa za posledných štyridsať rokov v architektonických polemikách neobjavilo).

Veľkosť leží za hranicami autorstva a znamená podvoliť sa technológiám; podvoliť sa inžinierom, dodávateľom, výrobcem; podvoliť sa politikom; podvoliť sa druhým. Pre architektúru to predstavuje sľub akéhosi post-heroického statusu – opätovného spojenia s realitou.

B a š t a Ak transformuje Veľkosť architektúru, vzniká z jej akumulácie nový typ mesta. Jeho exteriér už nie je kolektívnym divadlom, kde sa “niečo” odohráva; žiadne kolektívne “niečo” už nezostalo. Z ulice je prežitok, čiste organizačná pomôcka, číry segment kontinuálnej mestskej plochy, kde sa v neľahkej a nerozhodnej hre pozostatky minulosti potýkajú s novou vybavenosťou. Veľkosť môže na tejto ploche existovať *kdekoľvek*. Veľkosť je nielen neschopná nadväzovať vzťahy s klasickým mestom – *v najlepšom prípade s ním koexistuje*; v množstve a komplexnosti vybavenosti, ktorú ponúka, je najviac urbánna sama osebe.

Veľkosť už mesto nepotrebuje: Veľkosť s mestom súťaží, zastupuje ho, privlastňuje si ho – alebo ešte lepšie, sma je mestom. Keď urbanizmus vytvára potenciál a architektúra tento potenciál využíva, potom Veľkosť v protikladu k sebeckosti architektúry využíva veľkorysosť urbanizmu.

Veľkosť = urbanizmus verzus architektúra.

Veľkosť – práve vďaka svojej nezávislosti na kontexte – je tou architektúrou, ktorá je schopná prežiť dnes už globálny stav tabuly rasy a navyiac z neho ťažiť: nečerpá inšpiráciu z daností, až príliš často žmýkaných, aby vydali posledné kvapky zmyslu. Oportunisticky gravituje do miest, ktoré sú najslubnejšie z hľadiska infraštruktúry; je svojím vlastným konečným *raison d'être*.

Bez ohľadu na svoje rozmery je skromná.

Veľkosť ale nepohlí všetku architektúru. Všetky programy, všetky udalosti. Existuje ešte veľa “potrieb” príliš nejasných, príliš slabých, príliš nedôveryhodných, príliš drzých a tvrdohlavých, príliš tajnostkárskych, príliš subverzívnych, príliš malých a ničotných na to, aby sa stali súčasťou konštelácií Veľkosti.

Veľkosť je poslednou baštou architektúry – je kontrakciou, je hyperarchitektúrou. Kontajnery veľkosti sa stanú orientačnými bodmi v krajine post-architektúry – vo svete, z ktorého plochy bol architektúra zoškrábaná rovnako, ako Richter zoškrabáva nánosy farby zo svojich obrazov” neúprosné, nezmeniteľné, definitívne, navždy tu, vytvorené nadľudským úsilím.

Veľkosť prepúšťa bitevné pole post-architektúre.

(R. Koolhaas: Bigness, or the problem of Large. In: S, M, L, XL. New York, The Monacelli Press 1995. s. 495 – 516.)